

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ІНШОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ

УДК 81'373.45'373.7

Леся Комар, викладач Інституту підприємництва та перспективних технологій
Національного університету "Львівська політехніка"

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ІНШОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ

У статті висвітлюється суть думки про те, що фразеологія є окремою лінгвістичною дисципліною.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, субстантивний вид, дієслово, прислів'я, приказки.

Літ. 17.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.

Говорачи, більшість людей не задумуються про походження навіть найбільш дивних фразеологічних одиниць і не намагаються дізнатися, що ж, все-таки, вони означають.

Більшість фразеологічних одиниць виникли у професійній мові. Всі види людської діяльності мають свою лексику, свої спеціальні терміни, що проникають іноді, особливо в метафоричному вжитку, у літературну мову. Наша мова не може адекватно передати все невичерпне багатство життя з його взаємозв'язками, усі думки та почуття; літературна мова, словотворчі, можливості якої обмежені, завжди готові заповнити спеціальний термін, що вже є увжитку і якому можна надати більш широкого значення.

Фразеологія як наука виникла лише на початку ХХ століття. На сьогоднішній день не з'ясованими залишаються питання про статус фразеології, хто є основоположником даної дисципліни та велика кількість проблем з теорії даної науки. До не розв'язаних питань належать невизначеність терміну фразеологічної одиниці та предмету фразеології. Нез'ясованою і лишається теорія еквівалентності, проблема слівності компонентів та інші. Науковий пошук у цих напрямках продовжується. Українська фразеологія – і функціональна, й історична – виростає на міцному фундаменті фольклористичних, етнографічних, особливо етнолінгвістичних, загально філологічних праць, цінних фразеологічних зібрань О.О. Потебні [12], І.Я. Франка [16], М.І. Костомарова [5], І.І. Чернишева [17], А.Г. Назарян [11], Б.О. Ларіна [9].

Українські мовознавці розробляли різні аспекти цієї молоді дисципліни. Питання семантики знайшли своє висвітлення в працях Л.А. Булаховського [4], В.М. Мокиєнко [10], Л.Г. Авксент'єва [1], М.Ф. Алефіренка [3].

Хочеться зауважити, що вчені поділяють погляди А.В. Куніна стосовно класифікації ФО відповідно до структурно-семантичного критерію.

Так, Е.Ф. Арсентева підтримує структурно-семантичну класифікацію. Вона зробила порівняльний аналіз фразеологічних одиниць і виділила наступні структурно-семантичні типи фразеологічних одиниць:

- 1) Дієслівні ФО;
- 2) Субстантивні ФО;
- 3) Ад'єктивні ФО;
- 4) ФО зі структурою речення.

А.В. Кунін розробив ще детальнішу класифікацію та виділив наступні структурно-семантичні типи фразеологічних одиниць:

1. Номінативні фразеологічні одиниці.

Нова фразеологія даного типу представлена словосполученнями, які мають одне повнозначне слово та сурядні сполучення типу "*clicks and bricks*" (*clicks and mortar*) – торговельне підприємство, яке використовує як звичайні, так і "віртуальні" форми комерційної діяльності"; "*shock and awe*" – "шок і трепет", масоване використання суперточної вогневої сили з метою придушення ворожого опору. (у війні США проти Іраку у 2003 році). До даного класу також відносяться звороти з предикативною структурою типу *as the crow flies* (найкоротшим шляхом, прямо) та частково предикативні звороти типу *see how the land lies* (виявити, як йдуть справи; нащупувати ґрунт).

У подальших працях А.В. Кунін доповнює даний клас та виділяє в ньому чотири види номінативних одиниць: субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні та дієслівні [6].

Субстантивний вид номінативного класу фразеологічних одиниць має такі типи залежності компонентів:

- 1) ФО з константною залежністю компонентів, тобто звороти з незмінними компонентами. Даний тип залежності компонентів є найбільш поширеним серед субстантивних фразеологічних одиниць ("*axis of evil*" – країни, що проводять, на думку США, "політику тероризму"; "*axis of Weasels*" – Франція й інші "європейські зрадники", які не підтримали війну США проти Іраку в 2003 році; "*parent by stealth*" – батько, який доглядає за

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ІНШОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ

дітьми крадькома (нібито виконуючи службові доручення); “raghead country” – мусульманська країна; *Davos Man* – прототип представника владної еліти (в державному управлінні, в економіці).

2) ФО з константно-варіативною залежністю компонентів, тобто звороти, що допускають варіативність компонентів за умови обов’язкового збереження принаймні однієї повнозначної лексеми, яка не має варіантів. Така лексема називається лексичним інваріантом. Даний тип залежності компонентів можливий лише тоді, коли у константно-залежної фразеологічної одиниці з’являється варіант, який не порушує цілісного значення. Фразеологічні варіанти повністю тотожні не тільки за якістю та значенням, але й за стилістичними та синтаксичними функціями (*clicks and bricks = clicks and mortar*).

У даному випадку є велика імовірність сплутати фразеологічний варіант зі структурним синонімом. Фразеологічний варіант з частково-змінними компонентами має однакове число значень, що повністю співпадають з оригінальною формою ФО. У тому ж випадку коли ці значення збігаються не повністю, відрізняються у лексичних, семантичних або граматичних відтінках, то такий вид ФО називається структурними синонімами.

Субстантивний вид номінативних одиниць має наступні типи варіантів:

- лексичні варіанти – це різновиди ФО, які тотожні за якістю та кількістю значень, стилістичним та синтаксичним функціям, мають загальний лексичний інваріант при частково відмінному лексичному складі. В лексичних варіантах замінитися можуть іменники, прикметники та прийменники. Фразеологічні варіанти та структурні синоніми ФО можуть збігатися у значеннях у певних контекстах, тому іноді дуже важко відрізнити їх один від одного (*clicks and bricks = clicks and mortar; fusion cookery = fusion cuisine; dirty bomb = dirty nuke; domestic partnership = civil partnership = civil union; drug czardom = drug stardom*);

- граматичні варіанти – різновиди ФО, що характеризуються різноструктурною будовою та утворюються переважно шляхом заміни означення, яке виражене іменником у родовому відмінку, ад’єктивним означенням або постпозитивним прийменниково-іменним означенням: *entrepreneur’s syndrome = syndrome of entrepreneur* – “синдром підприємця, впевненість власника фірми, компанії, що тільки він спроможний вести і розвивати свій бізнес”;

- квантитативні варіанти – різновиди ФО, що

характеризуються шляхом усічення або додання компонентів: *gaming and leisure industry = gaming industry; work-life balance = work-and life balance*). На даних прикладах ми побачили, як скоротилася фразеологічна одиниця шляхом усічення або еліпсису. Прикладами квантитативних варіантів, що виникли унаслідок додання компонентів [8], є наступні: *work-life balance = work-and life balance*.

3) ФО з константно-варіативно-змінною залежністю компонентів, тобто звороти, що допускають варіативність компонентів, нормативне включення змінних елементів у свій склад для підміни займенників за умови обов’язково збереження принаймні одного лексичного інваріанту.

4) ФО з константно-змінною залежністю компонентів, тобто звороти, які не мають варіантів і допускають нормативне включення змінних елементів у свій склад для підміни займенників [8].

Ад’єктивний вид номінативного класу фразеологічних одиниць представлений переважно компаративними ФО, які становлять найбільшу групу ад’єктивних фразеологізмів: *brain on stick; living apart together; jump-out squad; tornado bait; mentally challenged; black on black*.

Слід зауважити той факт, що ад’єктивні ФО з сурядною структурою виявляють здатність до словоскладання. Наприклад “*just-in-time lifestyle*” [7].

Адвербіальний вид номінативного класу фразеологічних одиниць.

Адвербіальні ФО характеризуються повною незмінністю. Їх значно більше, ніж ад’єктивних фразеологічних одиниць. Вони представлені різноманітними структурними типами з цілісним або роздільно-цілісним значенням.

Слід зауважити, що пунктуація допомагає лише у спірних випадках. Звичайне адвербіальне порівняння можна визначити за синтаксичною функцією у реченні, а саме за функцією образу дій, наприклад: *less than lethal*.

Дієслівний вид номінативного класу фразеологічних одиниць.

Одні одиниці дієслівного типу відносяться до номінативного класу, а інші – до номінативно-комунікативного. Нижче наведені критерії віднесення до того чи іншого класу [7].

Дієслівні ФО відносяться до номінативного класу у випадках:

1) Якщо дієслово у складі ФО не вживається у дійсному стані, наприклад, *to go plural; to jump the couch; to get the pink-slip; to post and pray; to throw it over the wall*.

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ІНШОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ

3) Якщо ФО з дієсловом у пасивному стані не утворює речення.

2. Номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці.

До даного класу відносяться дієслівні словосполучення, які можна трансформувати у речення при вживанні дієслова у пасивному стані (*to hit the glass ceiling – the glass ceiling is hit?*) До цього класу входять фразеологічні одиниці тільки четвертого структурного типу.

Дієслівні ФО відносяться до класу номінативних та номінативно-комунікативних одиниць унаслідок того, що одні з них є словосполученнями, а інші – як словосполученнями, так і реченнями [6].

При лексичній варіативності у дієслівну ФО змінюватися можуть майже усі повнозначні частини мови, зокрема дієслова, іменники, прикметники, прислівники. Також змінюватися можуть неповнозначні слова.

3. Вигуківі фразеологічні одиниці.

До цього класу належать вигуківі словосполучення та невелика кількість вигуків з предикативною структурою (*Hey Martha*). Особливістю даного типу фразеологічних одиниць є експресивне переосмислення компонентів словосполучення. До цього класу входять як фраземи, так і фразеологічні одиниці зі структурою речення, що втратили свою предикативність [6].

Даний клас ФО поділяється на вигуківі фразеологічні одиниці та фразеологічні одиниці з модальним значенням.

Оскільки значення ФО переосмислені, вони втрачають свої предметно-логічні значення, тобто мають невмотивоване значення.

Фразеологічні одиниці даного класу не мають ні номінативного, ні комунікативного значення.

4. Комунікативні фразеологічні одиниці.

Даний клас представлений будь-яким типом речення, окрім номінативного та вигуківого. Даний клас фразеологічних одиниць поділяється на:

- приказка – комунікативні фразеологічні одиниці неприказкового характеру;

- прислів'я – комунікативні одиниці, які є стислими висловами узагальнюючого та повчального характеру.

Відмінність між прислів'ями та приказками полягає не у семантичному плані, а у ступені структурної замкненості. Прислів'я мають більш замкнену структуру, ніж приказки. Окрім того, значення прислів'їв може бути повністю та частково переосмисленим, що не характерно для приказок. До складу англійського прислів'я може входити одне, два та більше слів з метафоричним значенням.

Слід зауважити, що до комунікативних одиниць

належать ціліснопредикативні фразеологічні одиниці.

Виділення чотирьох класів фразеологічних одиниць свідчить про те, що дані класи утворюються за певними граматичними моделями. Кожен клас фразеологічних одиниць має не поодинокі випадки. Відношення фразеологічних одиниць до певного класу має відбуватися за закономірними принципами [6].

Відповідно до критерію стійкості/мінливості можна виділити три групи прислів'їв: традиційні, змінні та деформаційні (трансформаційні) приказки [14].

С.Г. Тер-Мінасова [15] виділила дві основні групи приказок:

- приказки, у яких їх складові компоненти актуалізують “потенційне” значення, тобто виступають у новому значенні;

- приказки, складові компоненти яких оживляють “старі, початкові” значення, тобто наповнюються втраченим або конкретно-лексичним значенням. Даний тип, в свою чергу, підрозділяється на два види деформації:

- деформація, яка приводить до синтаксичної ломки ФО, але не супроводжується структурною ломкою;

- деформація, за якої змінюються семантика та будова фразеологізму.

О.В. Тарбеєва провела детальний аналіз прислів'їв деформаційного (трансформаційного) типу та виділила 5 найбільш продуктивних моделей деформації:

1. Перша модель створюється за допомогою надбудови або прирощення, при цьому до приказки додається ще одне паралельне судження: *Man's home is his castle – Man's home is his castle – let him clean it; Never marry for money, you'll borrow it cheaper; Never marry for money, but marry where money is; If you can't be good, be careful – If you can't be careful, have fun and name after it.*

2. Друга модель деформаційних прислів'їв характеризується усиченням частини прислів'я або додаванням нового судження: *A friend in need is a friend indeed – A friend in need is a friend to be avoided; virtue is its own reward – vice is its own reward.*

3. Третя модель даного типу прислів'їв утворюється за рахунок опущення деяких елементів прислів'яної структури. Це пов'язано з тим, що частина прислів'я була забута з плином часу або з тим, що її зміст втратив свою значимість або актуальність: *The more the merrier, the fewer the better face.*

4. Четверта модель утворюється шляхом поєднання двох усичених прислів'їв в одну нову вже з іншим, частково іронічним змістом: *Marry*

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В ІНШОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ

in haste, but repent at leisure – Marry in haste, but repent in the suburbs / in Reno (Reno – маленьке містечко, яке відомо легкістю шлюботоргівельного процесу); A man is as old as he feels, and woman as old as she looks – A man is only as old as a woman he feels.

5. П'ятий тип деформації утворюється шляхом заміни або підстановки лексичних компонентів, що супроводжується грою співзвуччя, каламбуром, патронімічною привабливістю: *There is no place like home – There is not police like Holmes; A woman's place is in the home – A woman's place is in the House....and Senate; Time heals all wounds – Time wounds all heels* [15].

У межах вищезазначених типів А.В. Кунін виділяє чотири розряди структурно-семантичних значень з урахуванням типів зв'язку між компонентами та наявності повного або часткового переосмислення, тобто до уваги приймаються єдині диференційні ознаки. Вмотивованість та невмотивованість не беруться до уваги, оскільки семантичні особливості не зв'язані з будь-яким структурним типом фразеологічних одиниць. Питання вмотивованості або невмотивованості має вирішуватись не суб'єктивно, а на основі формальних показників [6].

Висновок. Отже, ми переконались, що фразеологічні одиниці відзначаються низкою ознак, що дозволяють вважати їх самостійними одиницями мови, відмінними від інших лінгвістичних одиниць – від слова та звичайного словосполучення, – хоч вони мають з останніми немало спільного. Отже кожна із розглянутих структурних класифікацій фразеологічних одиниць має свої переваги та недоліки. Надати перевагу одній із них означає глибоко дослідити цю проблему.

1. Авксент'єв Л.Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування – "Мовознавство". 1997.

2. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (на материалах фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках) / Е.Ф. Арсентьева. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1989. – С. 3 – 15.

3. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / Н.Ф. Алефіренко. – Харків: Вища школа, 1987. – 136 с.

4. Булаховський Л.А. Вибрані праці в п'яти томах. – К., 1978. – Т.3.

5. Костомаров В.Г., Верещагин Е.М. Отбор и семантизация фразеологизмов в учебном лингвострановедческом словаре // Словари и лингвострановедение. – М., 1982. – С. 98 – 108.

6. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебник для институтов и факультетов иностранных языков / А.В. Кунин. – [2-е изд., перераб.] – М., Дубна: Высшая школа, 1996. – 384 с.

7. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка / А.В. Кунин. – Москва: Изд-во "Международные отношения", 1972. – 288 с.

8. Клаус Г. Сила слова. – М.: Прогресс, 1967. – 209 с.

9. Ларин Б. А. Очерки по фразеологии // Уч. зап. Ленингр. ун-та им. А.А. Жданова, 1956. – № 198. – С. 200 – 224.

10. Мокиенко В.М. Структурно-семантическое моделирование и сопоставительный анализ русской и чешской фразеологии // Konfrontacni studium ruske a ceske gramatiky a slovnf zasoby. – Praha, 1974. – С. 249 – 282.

11. Назарян А.Г. О статусе фразеологии как самостоятельной лингвистической дисциплины / Тр. Самарк. ун-та. – 1972. – Вып. 219. – С. 45 – 48.

12. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – 614 с.

13. Тарбеева О.В. Условия и причины изменения ценностных предпочтений лингвокультурных концептов / О.В. Тарбеева // Вестник МГУ. Серия №19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – №1. – С. 96 – 97.

14. Теля В. Н. О термине "фразаема" (в связи с описанием варианности фразеологизмов) / Проблемы лингвистического анализа. – М., 1966. – С. 186 – 99.

15. Тер-Минасова С.Г. Словосочетание в научно-лингвистическом и дидактическом аспектах. – М.: Высш. шк., 1981. – 144 с.

16. Франко І. Я. Галицько-руські народні приповідки: В 3-х т. – Львів, 1901 – 1910.

17. Чернышева И. И. Фразеологический уровень и фразеологическая система языка // Уровни языка и их взаимодействие. – М., 1967. – С. 165 – 166.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2011

